

УДК 347.626.2

ІНСТИТУТ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ В УКРАЇНІ: ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Маланчук Т.В., Дегтяр Р.О.

Навчально-науковий інститут права
Сумського державного університету

В статті зроблено спробу виявити проблеми правового регулювання інституту шлюбного договору в Україні та дослідити зарубіжний досвід його регулювання. Досліджено історію виникнення та правову природу шлюбного договору. Визначено специфіку даного інституту. Аналізуючи законодавство та з'ясувавши історичний аспект виникнення, було сформоване авторське розуміння поняття «шлюбний договір». Визначено, що українське законодавство потребує вдосконалення шляхом розширення сфери регулювання сімейних відносин, пов'язаних з укладенням шлюбного договору.

Ключові слова: шлюбний договір, шлюб, шлюбно-сімейні відносин, майнові відносини між подружжям, права та обов'язки подружжя.

Постановка проблеми. Україна, переймаючи досвід правового регулювання різноманітних відносин в європейських країнах, не оминає увагою питання шлюбно-сімейних відносин. Одним із прикладів є запровадження в Україні інституту шлюбного договору. Шлюбним договором регулюються майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки. Сторони можуть домовитися про можливий порядок поділу майна, у тому числі і в разі розірвання шлюбу тощо. В Україні шлюбний договір на сьогодні не користується великим попитом і є мало дослідженим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науці питання інституту шлюбного договору у порівнянні з закордонним досвідом його правового регулювання досліджувалося в багатьох наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема Л.В. Липець, К.А. Казарян, І.В. Жилінкова, Є.І. Фурса, О.П. Письменна, О.С. Олійник та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Наявність різноманітних підходів до визначення сутності поняття «шлюбний договір» свідчить про існування ряду невирішених та дискусійних питань. Більша частина науковців у своїх працях акцентує увагу на тому, що шлюбний договір не користується великим попитом в Україні, але конкретних шляхів вирішення цієї проблеми не пропонується.

Метою статті є з'ясування історичного аспекту виникнення та розвитку шлюбного договору в Україні, аналіз теоретичних положень, що розкривають сутність «шлюбного договору» з метою формування авторського розуміння даного поняття та характеристика положень законодавчих актів деяких зарубіжних країн з метою запозичення досвіду правового регулювання відносин у даній сфері.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 51 Конституції України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права та обов'язки у шлюбі та сім'ї.

Сімейним кодексом України передбачено можливість укладення шлюбного договору між особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям.

Шлюбний договір не є новелою для України, адже, починаючи з XVI століття, в основі укладення шлюбу був договір, спочатку усний, а уже з XVII століття письмовий. Він фіксувався відповідними документами – шлюбними листами. Шлюбний договір за нормами звичаєвого права укладався між двома сторонами: батьками і родичами молодих. Його називали зговір або змовини. Умовами шлюбного договору було отримання майна для нової сім'ї з різними режимами користування і володіння. Молоді брали участь в укладенні договору, але роль батьків була домінуючою, бо в договорі розглядалося майно, що належало батькам. Після заручин молоді не могли відмовитися від шлюбу, якщо ж таке відбувалося, то відмову відшкодовували, за матеріальні витрати, а також за образу гідності. Але в XIX ст. низка положень звичаєвого права припиняє дію, на це вплинули деякі чинники соціально-економічного характеру: зміцнення економічної незалежності дітей від батьків, послаблення сімейного контролю за дорослими дітьми, зміна ролі молоді у з'ясуванні питань про шлюб, масова міграція селян до міста. І тому шлюбний договір на тривалий час відійшов у минуле, оскільки низка старих шлюбних звичаїв не пристосувалися до нового суспільства [1, с. 143–144].

К.А. Казарян у своєму дисертаційному дослідженні розглядає етапи розвитку інституту шлюбного договору на теренах України. Вона зазначає, що в період Радянської влади регулювання відносин у сфері сім'ї та шлюбу мало саме імперативний характер. Суб'єкти не мали можливості регулювати різного характеру питання на договірних засадах. Вважалося, що імперативне та єдине регулювання таких відносин необхідне для підвищення охорони інтересів членів сім'ї [2, с. 60].

На жаль, належного нормативного регулювання інституту шлюбного договору в радянський період не було впроваджено. Це пояснюється відсутністю приватної форми власності та імперативним регулюванням шлюбно-сімейних відносин.

Розвиток інституту шлюбного договору в незалежній Україні характеризувався прийняттям постанови Кабінету Міністрів України від 16 червня 1993 року № 457, якою було затверджено «Порядок укладання шлюбного контракту».

Положення даної постанови суперечили нормам на той час чинного Кодексу про шлюб та сім'ю, відповідно до якого дозволялось договірне регулювання тільки майнових відносин подружжя. Дана колізія була усунена після прийняття Сімейного кодексу України у 2002 році.

Відповідно до ст. 93 Сімейного кодексу України від 10.01.2002 № 2947-III, можна визначити особливості змісту шлюбного договору, а саме:

- шлюбним договором регулюються майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки;
- можуть бути визначені майнові права та обов'язки подружжя як батьків;
- шлюбний договір не може регулювати особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми;
- шлюбний договір не може зменшувати обсягу прав дитини, які встановлені Сімейним Кодексом, а також ставити одного з подружжя у надзвичайно невідповідне матеріальне становище;
- не може передаватися у власність одному з подружжя нерухоме майно та інше майно, право на яке підлягає державній реєстрації.

Важливим є те, що одностороння зміна умов шлюбного договору не допускається. Відповідно до ст. 101 СКУ на вимогу одного з подружжя шлюбний договір за рішенням суду може бути змінений, якщо цього вимагають його інтереси, інтереси дітей, а також непрацездатних повнолітніх дочки, сина, що мають істотне значення.

Таким чином, особливостями змісту шлюбного договору в Україні є те, що він регулює саме майнові відносини та не може у будь-якому випадку ставити у незручне матеріальне становище одного з подружжя.

Поняття шлюбного договору викликає жваву дискусію серед науковців, оскільки законодавчого визначення немає, тому розглянемо його більш детально.

І.В. Жилінкова визначає шлюбний договір як угоду осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу або членів подружжя про встановлення майнових прав і обов'язків подружжя, зв'язаних заключенням шлюбу, його існування або припинення [3, с. 40].

Заслуговує на увагу підхід Т.А. Кобзевої та Ю.О. Горбатко які розглядають шлюбний договір як правочин (угоду), що укладається між нареченими або подружжям, в якому передбачаються майнові права і обов'язки подружжя, зокрема, питання, пов'язані з правом власності на рухоме та нерухоме майно, як придбане до шлюбу, так і під час шлюбу, та майно, одержане в дар чи успадковане одним із подружжя [4, с. 70].

Є.І. Фурса та С.Я. Фурса зазначають, що шлюбний договір – це певна особлива двостороння угода, яка має специфічний матеріальний зміст [5, с. 307].

Отже, на нашу думку, шлюбний договір – це угода, яка укладається у письмовій формі і нотаріально посвідчується, особливістю якої є регулювання майнових прав та обов'язків у відносинах між особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям.

Зважаючи на існування неоднозначного тлумачення поняття шлюбного договору, вважаємо за необхідне дослідити досвід зарубіжних країн з врегулювання даного питання.

Цивільний кодекс Литовської Республіки 2000 року в ст. 3.101 визначив шлюбний контракт як договір подружжя, що визначає їхні майнові права й обов'язки в період шлюбу, а також у разі розлучення або роздільного проживання. Відповідно до ст. 3.104 Цивільного кодексу Литовської Республіки зазначено, що подружжя може визначити правовий режим як для майна, яке вже належить подружжю, так і для майна, яке буде набуто подружжям у майбутньому. Права й обов'язки подружжя, визначені шлюбним контрактом, можуть обмежуватися в часі, виникнення чи припинення права та обов'язків може пов'язуватися з виконанням певної умови, обумовленої в шлюбному договорі [6].

В Естонській Республіці правовий режим шлюбного контракту визначається розділом 3 під назвою «Шлюбний контракт» Закону про сім'ю. Відповідно до ст. 59 Закону про сім'ю Естонської Республіки, подружжя за шлюбним контрактом може: припинити режим майна, що діє між ними на підставі вибору, зробленого при вступі в шлюб, або на підставі шлюбного контракту; встановити інший передбачений законом режим майна або в передбачених законом випадках змінити режим майна [7].

Таким чином, у нормах Цивільного кодексу Литовської Республіки та Закону про сім'ю Естонської Республіки, інститут шлюбного договору визначається як «шлюбний контракт», а його основні положення майже ідентичні з передбаченими Сімейним кодексом України. Але, при цьому, у Цивільному кодексі Литовської Республіки надається повне визначення шлюбного контракту, на відміну від Сімейного кодексу України.

За законодавством Федеративної Республіки Німеччини, шлюбний договір повинен укладатися при одночасній присутності обох сторін і посвідчуватися нотаріусом. Щодо суб'єктного складу шлюбного договору, то можна зазначити, що шлюбний вік у Німеччині є однаковим як для чоловіків, так і для жінок і визначається у 18 років, тому, якщо шлюбний вік нижчий, то потрібна згода батьків, усиновлювачів чи опікунів як на укладення шлюбу, так і на укладення шлюбного договору. Оскільки шлюбний договір в німецькому праві охоплює тільки цивільні правовідносини подружжя, визнається можливим укладення шлюбного договору за посередництвом представників на основі довіреності. На одночасну присутність сторін у нотаріуса вказує ст. 1410 Німецького цивільного Уложення, не вказуючи при цьому умову щодо обов'язкової явки до нотаріуса саме подружжя (осіб, які мають намір вступити в шлюб) особисто [8].

О.С. Олійник, зазначає, що шлюбний контракт Німеччини може вмещувати ті ж положення, що й шлюбний договір за законодавством України. Закон також не допускає будь-якого обмеження прав подружжя. Однак що стосується порядку оформлення шлюбного контракту, то він має певні особливості у порівнянні із законодавством України. Якщо подружжя виключили чи змінили договором законний режим майна, то висувати заперечення щодо третьої особи, з якою один з них уклав правочин на основі таких змін можливо лише у тому випадку, якщо шлюбний договір був внесений у реєстр майнових прав по-

дружжя відповідного територіального суду, чи якщо третій особі було відомо про шлюбний договір на момент укладення правочину [9].

З вищевикладеного можна зазначити, що положення про шлюбний контракт за Німецьким цивільним Уложением також має схожість із положеннями Сімейного кодексу України щодо шлюбного договору.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що інститут шлюбного договору є досить актуальною тематикою сьогодення, оскільки він розв'язує низку особистих майнових взаємин між подружжям. На жаль, усе ж таки, шлюб-

ні договори лишаються мало застосовуваними в Україні і на практиці в першу чергу застосовуються не для регулювання спільного проживання і користування майном, а на випадок розірвання шлюбних відносин.

На нашу думку, задля популяризації в Україні інституту шлюбного договору, слід розглянути можливість внесення змін до положень Сімейного кодексу України з урахуванням позитивного досвіду зарубіжних країн, зокрема Сполучених Штатів Америки щодо розширення кола відносин, які можуть бути врегульовані положеннями шлюбного договору.

Список літератури:

1. Культура і побут населення України [Текст] : навч. посіб. для вузів / В.І. Наулко (кер.), Л.Ф. Артюх, В.Ф. Горленко [та ін.]. – Київ: Либідь, 1991. – 230 с.
2. Казарян К.А. Шлюбний договір у міжнародному приватному праві: дис. канд. юр. наук : 12.00.03. – Харків, 2016. – 199 с.
3. Жилинкова И.В. Брачный договор: моногр. / И.В. Жилинкова. – Харьков: Ксилон, 2005. – 173 с.
4. Кобзева Т.А., Горбатко Ю.О. Шлюбний договір як спосіб уникнення розлучень / Т.А. Кобзева, Ю.О. Горбатко // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – № 1. – С. 69–71.
5. Сімейне право: Нотаріат Адвокатура Суд: Наук.-практ. посіб. з інформ. додатком на лазерному носії: У 2 кн. / Драгневич Л.Ю., Пульнева О.С., Фурса Є.І., Фурса С.Я. та ін. / За заг. ред. С.Я. Фурси. – К.: Видавець Фурса С.Я., 2005. – Кн. 1. – 896 с.
6. Civil Code of the Republic of Lithuania, of July 18, 2000, Law No. VIII-1864 (Last amended April 12, 2011, No XI-1312) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=8191>.
7. Закон про сім'ю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/%D0%97%D0%90%D0%9A%D0%9E%D0%9D%20%D0%9E%20%D0%A1%D0%95%D0%9C%D0%AC%D0%95_01.05.2015.pdf.
8. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) (in der Fassung vom 20. Juli 2017) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wipo.int/wipolex/ru/text.jsp?file_id=468855.
9. Олійник О.С. Особливості правового регулювання інституту шлюбного договору в Німеччині: порівняльно-правовий аспект / О.С. Олійник // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – 2009. – Вип. 21.

Маланчук Т.В., Дегтярь Р.А.

Учебно-научный институт права
Сумского государственного университета

ИНСТИТУТ БРАЧНОГО ДОГОВОРА В УКРАИНЕ: ПЕРСПЕКТИВЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ

Аннотация

В статье сделана попытка обнаружить проблемы правового регулирования института брачного договора в Украине и исследовать зарубежный опыт его регулирования. Исследована история возникновения и правовую природу брачного договора. Определена специфика данного института. Анализируя законодательство и выяснив исторический аспект возникновения, было сформировано авторское понимание понятия «брачный договор». Определено, что украинское законодательство нуждается в совершенствовании путем расширения сферы регулирования семейных отношений, связанных с заключением брачного договора.

Ключевые слова: брачный договор, брак, брачно-семейные отношения, имущественные отношения между супругами, права и обязанности супругов.

Malanchuk T.V., Dehtiar R.A.

Educational-Scientific Institute of Law of the Sumy State University

**THE INSTITUTION OF MARRIAGE CONTRACT IN UKRAINE:
THE PERSPECTIVES OF IMPROVEMENT AND FOREIGN
EXPERIENCE OF LEGAL REGULATION**

Summary

This article is the attempt to find out the problems of legal regulation of the institution of marriage contract in Ukraine and to study foreign experience of its regulation. The history of origin and legal nature of marriage contract were researched. The specificity of this institution was defined. Analyzing the legislation and having found out the historical aspect of origin, the author's understanding of the concept "marriage contract" was made. It was determined, that the Ukrainian legislation needs improvement by means of sphere expansion of family relationship regulation connected with concluding a marriage contract.

Keywords: marriage contract, marriage, marital and family relationship, property relations between spouses, rights and duties of spouses.